

Natoroznanske stvari.

Balóni — vozniki po zraku.

Balóni, v katerih se ljudje vozijo po zraku, so pri Francozih zdaj, kar so zaprti v Parizu in v drugih mestih po nemški armadi, edina pomoč, da izvejo, kaj se tu in tam godí, in si pošiljajo svét za to ali uno, da ne izvé sovražnik. Ni tedaj odveč, da kaj malega povemo našim bralcem, ki ne vejo, kako je to mogoče, da se ljudje visoko nad zemljo vozijo po zraku (luftu) sèm ter tjà.

Balón, ki se po zraku vozi, misliti si morate kot velik mehur iz prav močne limane svile (žide), kateri je napihnjen s takim gazom (zrakom), ki je veliko lažji kakor je navadni podnebni zrak. Kakor vsaka stvar na vodi le takrat plava, kedar je lažja kakor voda, tako tudi ta balón z vsem, kar je v njem in k njemu privezano, mora lažji biti kakor podnebni zrak, v katerem plava. Najpripravniši gáz, s katerim se napolnujejo balóni, je tisti gáz, ki se vodeni gaz imenuje in s katerim se dela tudi gazna svečava, zato, ker je najlažji med vsemi gazi in sicer v čistem stanju 14krat lažji memo podnebnega zraka. Pod balónom je privezan čolnič, v katerega stopijo ljudje, ki se hočejo z balonom peljati po zraku. Da vodnik more bolj kvišku ali nizko ravnati balón, vzame v čolnič nekoliko žakljev peska; če hoče bolj kvišku, iztrese več ali manj peska na zemljo, da je balón lažji; če pa se hoče nižje doli spustiti, pa izpusti skozi zaklopnico na balonu, katero odpre, nekoliko gaza iz njega. — Prve poskušnje, balón napraviti, segajo 200 let nazaj. 50 let pred Montgolfier-oma, dvema bratoma, ki sta se s to umetno vožnjo veliko ukvarjala, leta 1736., je Portugalec Dom Guzman se v košu pod balónom vzdignil visoko v podnebje, al ob glavo bi ga bila, ako bi ga ne bil kralj Ivan rešil, djala španjska inkvizicija zato, ker v tadanjih temnih časih so mislili, da se norčuje z vnebohodom Kristusovim, in ker se jim je zdelo, da vidijo peklenški ogenj pod balónom, s katerim je Guzman kuril, da je navadni zrak (ne vodeni gaz) tanjšal v balonu in ga tako lahkega delal. Balon plava silno hitro po zraku, Nadar je 15 milj pota storil v eni uri. Al to je nevarno, da vodnik ne more balona zmirom voditi kakor in kamor bi hotel in da se vetru ne more ustaviti. Francozi so že v prvi svoji revoluciji v preteklem stoletju se veliko po balonih vozili sèm ter tjà; mnogo tacihi voznikov pa je že tudi strašno smrt storilo, da so se ubili ali pocepali v morje itd. — To je na kratko popisana vožnja po zraku, ktera ima le to napako, da gori in doli vodnik lahko ravná balón, prave poti pa na desno ali levo si ne more zbrati tako, kakor bi rad.

Politične stvari.

Adresna debata v deželni zboru kranjskem

30. avgusta 1870. leta.

Za dr. Zarnikom je govoril dr. Costa tako-le:

Le o eni točki adrese hočem govoriti in sicer to, da na tanko pojasnim državno-pravno stališče naše stranke.

Važno in treba je to zaradi tega, ker je nam danes priložnost dana, da v tej adresi mi izrečemo svoj program, svoj program, kateri se je že dostikrat zahteval ravno od nasprotne stranke. Kolikokrat se nam je očitalo: vi nimate nobenega programa, vi v temnem lažite, vi delate zoper ustavo, vi ste klerikalci in Bog vedi kaj še vse. Danes imate program, in sicer jasen

in trden na vsako stran; program, ki je bil leta 1848. ravno tak (Dežman: oho!), kakor ga imamo danes (oho!). Slavni zbor! od nasprotne stranke se mi ugovarja, da to ni res. Al jez hočem dokazati, da je naš program res isti ostal do današnjega dne, in da zmirom bode ostal isti, kakor je bil leta 1848.

Prva točka našega programa je močna in edina Avstrija (pohvala), taka Avstrija, ktereje je mogoče braniti se zoper vse protivnike. To je bil naš program leta 1848. in to je naš program še danes. (Živa pohvala.) In če nam pravi ces. deželni predsednik, naj se v nas avstrijska čutila zbudijo, moram mu odgovoriti, da mi tega klica ne potrebujemo, mi imamo avstrijsko domoljubje, smo ga imeli in ga bomo imeli. (Gromovita pohvala.)

Če je gospod dr. Kaltenegger rekel, naj bi mi avstrijsko zastavo razgrnili, mu rečem, da tudi tega nam ni treba. Mi smo avstrijsko zastavo kvišku držali tako leta 1848., 1859., 1866., kakor jo še dandanes visoko držimo pa le zaradi tega, ker mi hočemo konstitucionalno, v resnici mogočno in edino Avstrijo imeti, ki bode pravična vsem željam narodov. (Živa pohvala.) To je tedaj prva točka našega programa ravno tako 1848. leta kakor danes.

Druga točka našega programa je ta, da se Avstrija osnuje po taki osnovi, da se narodnost vsem narodom ohrani. Naše bojevanje za ohranjenje narodnosti za narodne pravice je isto tako ostalo danes, kakoršno je bilo 1848. leta.

Tretja točka našega programa, ki je ravno ista ostala, je naša véra, véra naših očetov, ravno taka kakor leta 1848.

Četrta točka, katero imamo danes tako kakor leta 1848. v svojem programu, je zedinjenje vseh Slovencev, ktera se je prvič izrazila leta 1848. v cesarski dvorni palači v Beču.

Al, gospôda moja! da imamo mi danes delegacije za centralni zbor v Avstriji, tega mi nismo krivi; mi nismo naredili prememb zaradi tega, mi nismo pogodbe z Magjari storili. To je edini razložek, drugega nimamo.

Če se nam očita, da smo mi svoj program predručali, in če se sklicuje na to, kar je neki gospod (dr. Klun) pisal o tem leta 1866., moram reči, da je to očitane „rusicizma“! Tako očitane je pa bilo tisto-krat prav nepremišljeno in neupravičeno, in to je isto tako tudi danes. Rusicizma nam nobeden ne more očitati. Panslavizma, o katerem se je prav mnogo govorilo, v Avstriji ni, in danes se je prav dobro pokazalo, da se nam je edino le panprusizma bati (živa pohvala), kateri hoče imeti edino veliko Germanijo od jadranskega morja do severne Evrope. Tega pangermanizma se nam je bati, in dokazano je, da tudi v Ljubljani imamo take, ki se ne sramujejo, po vseh časnikih naznanjati, koliko se je že nabralo za pruske ranjence. (Gromovita pohvala in veselost.) Oni niso zaradi tega nabirali, da bi rane celili ranjenim Prusom, temveč gola demonstracija je to, ker oni zahtevajo, da bi Prusi ne zgubili vojske in da bi potem sem prišli, ter zastavo velike Nemčije razvili. (Dobro, dobro!) Jaz ne mislim tukaj nobenega častitega gospoda te slavne zbornice. Panslavizma se danes nobeden ne boji, ampak panprusizma. Zoper pangermanizem pa bomo delali, in hočemo, če je le mogoče, edino in krepko Avstrijo ohraniti.

To je naš program, in naša adresa ima ravno to državno-pravno stališče. Z dvema besedama je izrečen naš program: federalizem in svoboda. Svobodo mi hočemo in to izrekamo v svoji adresi ne le na enem mestu, temuč v treh krajih, namreč, kjer se pravi, da

„sedanja ustava se ne dá izvršiti s svobodoljubnimi napravami“; — drugič, ko se govori o „svobodoljubnejši preuredbi volilnega reda“ in na koncu, ko se reče: „naj se potem Vašega ces. in kralj. Veličanstva vladi skoraj posreči, da po poti pogodbe, ki je edino prava podlaga za stanovitne naprave, naredi živo zaželeni notranji mir, in da tako v državi, vsled tega utrjeni in močni, pripravi za vse njene narode enako prijetno stanovanjstvo svobode in blagostanja“.

To so tiste točke, ki izrekajo, da edina Avstrija brez svobodne osnove ni mogoča. Svobodna naj bode in to v duhu federalizma. Tudi o tem smo se na tanko izrazili, kako si mislimo prihodnjo Avstrijo. Skupne zadeve naj se po delegacijah opravljajo, da se tak državni zbor razvije, kateri bi v resnici zastopal vso Avstrijo, da bodo enkrat nehale tiste poskušnje snovati novo državo brez imena, kakor „Cislajthanien“ „die im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder“ ali pa „die Königreiche und Länder der österreichisch-ungarischen Monarchie“. Pravega imena sedaj nimamo. Tisto ime, katero s posebno častjo izgovarjamo „Avstrija“, smo zgubili in imamo zdaj le še „die österreichisch-ungarische Monarchie“. (Živa pohvala.)

Vse pa, kar ni skupnega, naj se prepusti deželnim zborom, katerim se bode z največjo avtonomijo gotovo moč dala, da bodo boljše skrbeli, da svoje zadobijo, kakor je to mogoče v skupnem zboru v Beču. (Dobro, dobro!)

Meni je jako žal, da je čas tako kratek in želja se je izrekla od več strani, da bi se pred ko mogoče seja končala; vendar pa moram en par toček še omeniti, posebno to, kar je gosp. dr. Kaltenegger povedal, da je „unter Erbeben“ bral našo adresno, „und den Rechtsbruch, welcher darin enthalten ist“. Jaz bi vendar gospod dr. Kalteneggerja kot izvrstnega jurista vprašal, kje da je bil 1867. leta, ko je naš zbor rekel v svoji adresi, „da na 18. marca sklicani državni zbor za ustavni zbor ne more spoznati, ker niso vsa kraljestva in dežele cesarstva poklicana in poslana v ta zbor“. Ali je tistikrat gosp. dr. Kaltenegger tudi tako „vor dem Rechtsbruche erbebt“, kakor danes? Ali je to danes le zato, ker hočemo, da se enkrat odstrani vsako oktroiranje, ker hočemo, da si vsi narodi osnujejo po pogodbi novo ustavo? (Dobro!) Gosp. dr. Kaltenegger se je tudi sklicaval na to, da narodi so sprejeli to decembersko ustavo. Al jaz moram reči, da nove volitve, na ktere se je tudi gospod dr. Kaltenegger sklicaval, so pokazale, da to ni res, da ni enega naroda v Avstriji, kateri bi sedanjo ustavo za pravo spoznal. O českem, tirolskem, poljskem narodu je to sploh znano, za slovenski narod mi tu govorimo, in tudi drugi Nemci so to dejansko pokazali po svojih volitvah. Tako na Štajarskem, na gornjem in spodnjem Avstrijskem, v Vorarlbergu itd. Volitve so take, da so volilci kmečkih občin živ protest zoper sedanjo ustavo, in to je en del nemškega naroda (oho!), kar s posebnim veseljem naznanjam, ker tudi ti hočejo v tistem duhu pravo pogodbo in novo ustavo.

Gospod dr. Kaltenegger je pa posebno zoper tisto točko, ktera zadene vero. Na to bodem kratek odgovor dal, pa jasen. Gospod dr. Kaltenegger vpraša, ali mar obžalujemo, da se je konkordat odstranil? O konkordatu ne bodem govoril, in povdarjam le to, da ne bodem pretresaval, ali je s konkordatom cerkev ali država več pridobila. Reči pa moram, da gotovo mi obžalujemo, da se je pogodba, sklenjena od dveh strani, enostransko vničila. Država, ki je bila vezana, te pogodbe se držati, bila bi jo morala tako vničiti, kakor jo je sklenila. O drugih konfesionalnih in cerkvenih

postavah obširno govoriti danes ni treba, ker se je lansko leto o tem na tanko govorilo in so bile jasno misli izrečene, ktere je tudi slavní zbor potrdil. Te postave nam v resnici ne bodo nič koristile, temuč nam bodo veliko škodo prinesle in že zdaj se kaže, da na priliko dobre šolske postave na Dunaji za vse kraljevine cesarstva izdelati, je nemogoče.

Jaz neham s tem, da željo izrečem, da bi se tudi nasprotniki zedinili z nami v tej adresi. V tej adresi je naš program izrečen, od tega ne moremo odstopiti, in tudi ne bomo. To se nam zna zgoditi, da bomo razpuščeni. Tudi vemo, da se je lansko leto naš deželni zbor zaključil le zaradi tega. Vendar so misli te adrese misli in želje slovenskega ljudstva. Na tej podlagi vam podamo bratovsko roko, sprejmite jo in pridružite se nam, in gotovo bomo za naprej edini, in z zedinjeno močjo delali na en cilj in konec. (Živa pohvala.) (Dal. prih.)

Slovenci.

Spisal dr. Vinko Fereri Klun.

Posvečeno vélikim posestnikom kranjskim.

(Dalje.)

Iz omenjenih črtic je razvidno, da je Kranja v resnici predstaviteljica Slovencev; v tej vojvodini jih živi največ, in oni so tudi manj zmešani s tujimi elementi. Iz 474.800 prebivalcev Kranje je 410.000 Slovencev, 17.000 sorodnih jim Hrvatov, 39.000 (?) Nemcev. (Opomba stavca: to bode malo preveč, kajti po naj-novejšem številjenji iznaša število Kočevarjev 26.000 duš, na Kranjskem se ne more 500 pravih Nemcev naštet, kje tedaj je ostalih 13.000 Nemcev? vendar ne v Weissenfelsu?)

„In tako pride na 10.000 prebivalcev 9.189 (?) Slovencev in 811 (?) Nemcev. Iz tega sledi, da je Kranja po vsej sprevidljivosti slavjanska zemlja, kajti Nemci sestavljajo samo 10% (?) vsega prebivalstva. Nemci izključiteljno so samo v občini Weissenfels na koroški meji, potem pa še v vojvodstvu Kočevskem na Dolenskem, čegar prebivalci se držijo za potomce davno že preselivših se Frankov.“

„Druge nemške občine pa, tako nazvani jezični ostrovi, kakor na primer Sorica in Bitnje, kjer se je še za 150 let nemški govorilo, so se sedaj že popolnoma poslovenile. Slovenci obsedavajo 158 avstrijskih kvadratnih milj, Nemci 13, a Hrvati 2.“ —

(Potem dr. Klun popisuje precej obširno Kranjo in posebno Gorenjsko; al ta popis puščamo mi na stran.)

II.

V drugem oddelku popisuje dr. Klun slovenski narod, ktereга na tri dele razdeljuje.

Slušajmo, kaj pisatelj sam pravi.

„Jaz predstavljam Slovence v treh glavnih oddelih in sicer po mestu prebivanja.“

„Prvi oddelek — Slovenci v Kranji, — drugi oddelek — Slovenci v Štiriji, k katerim prištevam tudi koroške in ogerske Slovence, in tretji oddelek — Slovenci na Primorskem.“

„Jaz sem posebno zavoljo tega izbral tako deljenje, ker hočem pokazati, koliko sta imela in doslé še imata vpliva na Slavjane nemški in romanski element (življe). Okolnost ta naravska ravno ni tolažilna, vendar pa obstoji, in tem več potrebuje pozornosti, ker Slovenci so najmanjša in najbolj oddaljena vejica slavjanskega plemena, in zato njih nalog obstoji osobito v ohranjenji slavjanskih svobodnih načel in vigod (Errungenschaften) v političnih in narodnih razmerah. Spolnovaje ta nalog so se večkrat podvrgli težkim trpljenjem; vendar se pa ne enkrat ni posrečilo, da bi se bila zadušila njih narodna